

NERMİDİL ERNER BİNARK

Şakir Paşa Köşkü

Ahmet Bey ve Şakirler

Remzi Kitabevi

ŞAKİR PAŞA
KÖŞKÜ

NERMİDİL ERNER BİNARK

ŞAKİR PAŞA
KÖŞKÜ

Ahmet Bey ve Şakirler

Remzi Kitabevi

ŞAKİR PAŞA KÖŞKÜ / Nermidil Erner Binark

© Remzi Kitabevi, 2024

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılmaz.

Yayına hazırlayan: Zeynep Atayman

Son okuma: Asaf Taneri

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2207-1

BİRİNCİ BASIM: Nisan 2000

YENİLENMİŞ YEDİNCİ BASIM: Ocak 2025

Kitabın bu basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

*Sevgili babam,
Ahmet Faik Erner'in anısına...*

Giriş

Bu kitapta anlatılanlar, belki de pek çok ailenin başına gelmiştir. Bu hikâye, çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından eski büyük ve muhteşem ailelerin parçalanmasının, iç sürtüşmeler ya da dış koşullardan dolayı ailenin dağılmasının, baba ocağının ve paha biçilmez eşyaların haraç mezat elden çıkarılmasının ve harka bir dönemin tarihe karışmasının hikâyesidir.

Büyükada'daki Şakir Paşa Köşkü, hepimizin tutkusuydu. Dört-beş yaşlarında küçük bir kızken Büyükkada'daki köşk beni büyüler, adayı, Kaf dağının ardındaki masal ülkesi gibi görürdüm. Bir süre sonra ben de adada yaşamaya başladım, o güzel bahçede, kuzenlerimle birlikte mutlu bir çocukluk geçirdim. Büyüdükçe, yaşadığımız aile düzenini, ailemin bireylerini, bugün artık devri kapanmış olan o farklı hayat tarzını, bir gün yazmayı hep istedim.

Annemin ailesi, yani Şakir Paşa'nın çocukları, Avrupa-Osmanlı karışımı sofistike bir kültürden geliyordu. Babam Ahmet Bey'in ailesi ise Anadolu kültüründen. Babam tam bir Anadolu çocuğuydu. Bursa'da doğmuş, Askeri okulda okumuş, okulunu bitirdikten sonra, Osmanlı ordusunda önemli görevler üstlenmiş, siyasi nedenlerle başına bir sürü olay gelmişti.

Annemin ailesiyle, babamın geldiği Anadolu kültürü arasında dağlar kadar fark vardı. Sekiz-on yaşlarındayken bu iki farklı kültürün arasında gelgitlerle yaşadım. Elbette o zamanlar olup biteni yorumlayacak bilinçte değildim, her çocuk gibi sadece oyun, okul ve dersle meşgul oluyordum. Bir gün babam, bir iş meselesi ne-

deniyle Arjantin'e gitti... Bu gidişle, babamın üzerimdeki etkisi azaldı ve o zaman Şakirlerle daha yakından tanıştım.

Bu süre içinde daha da büyümüş ve bilinçlenmişim. Çevrem genişliyor, yeni insanlarla tanışıyordum. Başkalarını tanıdıkça, Şakirlerin farklılığını anlıyordum. Kendimi Şakirlerden farklı buluyor, hatta onlara zıt görüyordum.

Böylece aradan yıllar geçti... Bu süre zarfında, hep notlar aldım, araştırdım. Ailemin hikâyesini yazmak için geçmişimizi araştırırken, o güne kadar ne kadar önemli işler yaptığımı hiç fark etmediğim bir insanı yeniden keşfettim: Babamı... Düşündükçe babamın, çocukluğumda anlattığı fakat o zamanlar hiç kulak vermediğim hikâyelerini hatırladım ve onun sadece bir baba değil aynı zamanda isimsiz bir kahraman olduğunu fark ettim. Masal gibi dinlediğim maceraları, 31 Mart Vakası, vatan görevinde uğradığı suikast, Bağdat müdafaası, Enver ve Talat paşalarla yakın ilişkileri, Emniyet Umum Müdürlüğü, Malta sürgünü, Divanharp... hepsi tarihimizin çok önemli olaylarıydı. Bu olayları araştırdıkça, babamın hayatını feda etmeye varacak kadar güçlü vatan sevgisini gördüm ve kişiliğini daha iyi anladım. Bunları bir kitap hâline getirmek benim için bir tutku oldu...

Adadaki ev elimizden çıktıktan ve Lunapark hâline geldikten sonra, adada yaptırdığımız yeni evimizde yaşamaya başladığımda, ailemdeki herkesi tekrar düşündüm ve hepsiyle yüzleştim. Gerek Şakir Paşa ailesinin bireyleri gerekse babam, gerçekten çok ilginç olayların ortasında yer almış, Türkiye tarihinin önemli dönemlerine tanıklık etmiş ve bu tarihin birer parçası olmuş kişilerdi... ve hiç olmazsa bu özellikleriyle yeni kuşaklara tanıtılmayı hak ediyorlardı.

Baba ocağımızı anlatırken, aileden olmadığı hâlde adada bizimle birlikte yaşayanlara değinmemek mümkün değildi. Köşkte, büyükbabam Şakir Paşa'nın çocukları ve torunlarının dışında yengeler, damatlar, dayılar da yaşıyordu. Bunlardan başka ailemizin emektarları, Lala Hayrettin Efendi, evlatlık Seher ve Asiye, karpıcı Aliye Hanım gibi kişiler de bizimle bütünleşmişti. Bütün bu

insanlar ailemizin birer parçasını teşkil ediyordu ve hepsi de adanın hikâyesine giriyordu.

Kitabı yazmaya başlamadan önce kaynakları taradım, 1855'ten itibaren ailemin geçmişini araştırdım. Sonra, okuduklarımı tuttuğum notlarla, ailemden dinlediklerimle ve bizzat tanık olduklarımla birleştirdim. Duyduklarıma ve gördüklerime hiçbir şey katmamaya özellikle dikkat ettim; iyi ve kötü, *gerçek gerçektir* ilkesinden hareket ederek, hiçbir şeyi değiştirmedim. Tarafsız ve dürüst olmaya gayret ettim. Umarım bunda başarılı olabildiğimdir...

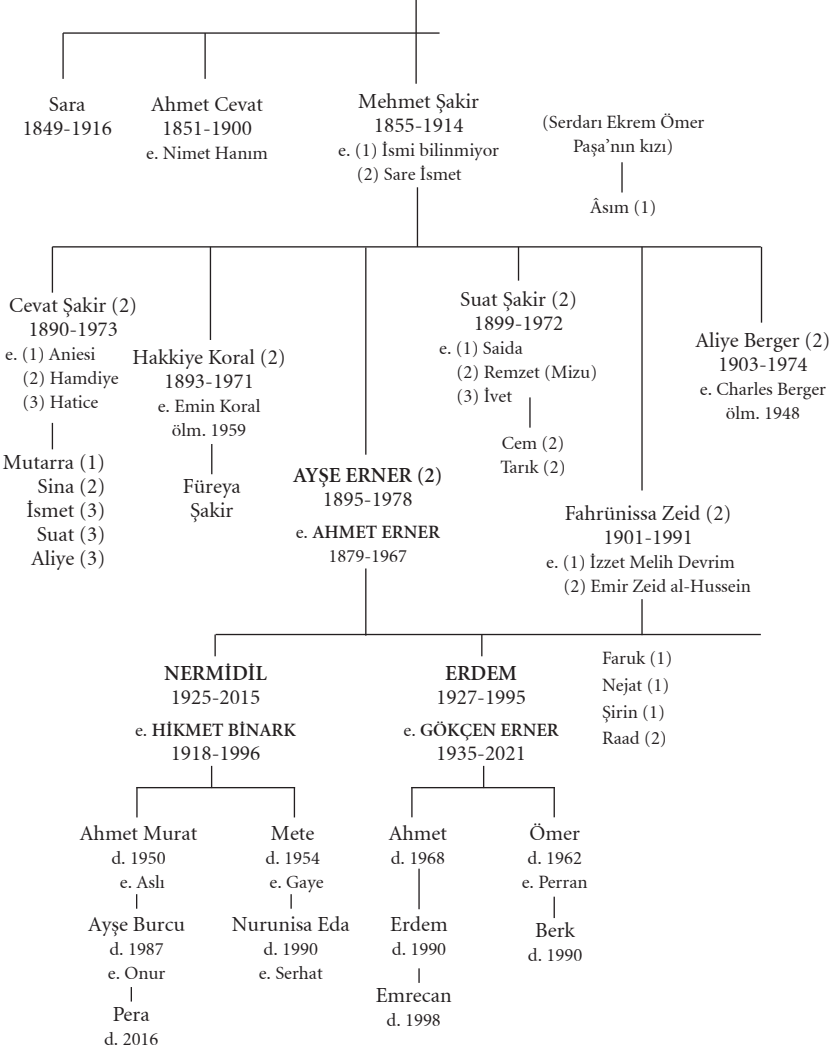
Burada özellikle belirtmek isterim ki, bu bir tarih kitabı değildir. Sadece benim kişisel bilgilerimden ve anılarımdan oluşmaktadır. Sözü edilen tarihi olayların detayları, orijinal belgelerden bulunabilir.

Sizi, şakir Paşa Köşkü ve aile fertlerinin dünyasıyla baş başa bırakmadan önce, bu kitabın ortaya çıkmasındaki yardımları için çocukluk arkadaşım Nihal Yeğinobalı'ya ve kitaba verdiği büyük emekten dolayı Zeynep Atayman'a teşekkürlerimi belirtmeliyim...

Nermidil Erner Binark

Şakir Paşa Ailesi

Kabağağaçzade Miralay Âsım Bey
e. Sıdika Hanım

NOT:

(e) kısaltması 'eş' anlamına gelir. Parantez içindeki rakamlar evliliğin kaçınıcı evlilik olduğunu ve çocukların hangi evlilikten doğduğunu gösterir.

Birinci Bölüm

Kabağaçlılar

ANNE TARAFINDAN ATALARIM, Elmalı Türkmen aşiretinden geliyordu. Aile, Orta Anadolu'da, Afyonkarahisar yakınlarındaki Kabağaç bölgesinde yerleştiği için, 'Kabağaçlılar' diye anılırdı. Büyük dedemiz Miralay Âsım Bey'le karısı Sıdika Hanım'ın üç çocukları olmuştu. En büyükleri Sara Hanım güzel ve cesur bir kadındı. Ortanca, Ahmet Cevat Paşa'ydı. Abdülhamit döneminde önemli devlet görevlerinde bulunmuş, Sadrazamlığa kadar yükselmişti. Son derece nazik, terbiyeli, çalışkan ve iyi huylu bir adamdı. Yeniçeri örgütünün ayrıntılı tarihini resimleriyle anlattığı ünlü *Tarih-i Askeri-i Osmani*⁽¹⁾ ve *Malumatü'l-Kâfiye fi Memâlik-i Osmani* adlı incelemeleri yazmış, çok sayıda askeri makale yayımlamış, *Ceride-i Askeriye*'nin başyazarlığını yapmıştı. Ayrıca fen bilimlerine yönelik *Yadigâr* adlı bir dergi yayımladı. Osmanlı tarihine ilişkin belgelerin korunması için bir arşiv kurulmasına öncülük etti. Hazırladığı tarih arşivi, bugün Arkeoloji Müzesi'ndedir.

Sara ile Cevat'ın küçük kardeşleri Mehmet Şakir Paşa ise, bizim büyükbabamızdı. Bu kitapta anlatılan hikâye, onunla başlıyor.

Sıdika Hanım, oğulları dokuz-on yaşlarındayken, ne yazık ki vereme yakalandı. O zamanların en tehlikeli hastalığı olan veremden kurtuluş yoktu. Sıdika Hanım'ın durumu günden güne ağırlaştı, kendisinden umut kesilince, üç çocukla tek başına kalacak olan genç Miralay'ın durumuna üzülen konu-komşu, ona yeni

(1) Sözü edilen, kitabın birinci cildir. İkinci cilt sansür nedeniyle yayımlanamamıştı.

bir eş aramaya koyuldular. Ama evlenmeye vakit kalmadan, Âsım Bey, fitik boğulmasından, sancılar içinde kıvranarak öldü. Onun ölümünden bir hafta sonra da genç karısı vefat etti.

Ana-babalarının ölümüyle ortada kalan iki kardeşinin sorumluluğunu ve geçimini, o zamanlar henüz on dört yaşında olan Sara üstlendi. Dikiş dikerek, kendisinin ve kardeşlerinin yaşamını bir süre idare etti. Ama bu, o yaşta bir çocuk için çok ağır bir sorumluluktur. Gene ahbaplar araya girerek, Sara'yı yaşlı ve zengin bir adamla evlendirdiler, oğlanları da Mekteb-i Harbiye'ye yazdırdılar. İşte bu noktadan sonra çocukların kötü kaderi değişti; talih, bir ölçüde de olsa, yüzlerine gülmeye başlamıştı.

Ahmet Cevat, Mekteb-i Harbiye'den kurmay yüzbaşı olarak mezun oldu, birkaç sene sonra da kardeşi Şakir okulu bitirdi. Üç kardeşin hayatı düzene girmiş görünüyordu. Ama ne yazık ki, ailenin hayatı bu kez de Abdülhamit yüzünden karacaktı...

Cevat Paşa askeri okulu bitirdikten sonra çeşitli görevlerde bulundu. *Tarih-i Askeri-i Osmani* kitabı nedeniyle Abdülhamit'in beğenisini kazandı. 1890'da kendisine olağanüstü yetkiler verilerek Girit'e vali ve komutan tayin edildi. Bu görevi sırasında Girit'te süregelen huzursuzlukları bastırması üzerine miralaylığa terfi ederek 1891'de İstanbul'a çağrıldı ve Abdülhamit tarafından sadrazamlığa getirildi.

Cevat Paşa dört sene süren sadrazamlığı sırasında, padişaha, doğu illerinde devam eden huzursuzluğu gidermek için idari ıslahata başlamasını ve bu iş için bir heyet kurulmasını önerdi. Heyetin kararlarını padişahın kabul edip onaylaması gerektiğini de ileri sürünce, her şeyden kuşkulanan Abdülhamit, bir komplodan şüphelenerek Cevat Paşa'yı sadrazamlıktan azletti. Kendisini iki sene göz hapsinde tuttukten sonra onu İstanbul'dan uzaklaştırmak amacıyla Girit fırka kumandanlığına, sonra da Şam V. Ordu komutanlığına tayin etti. Bu görev bir sürgündü...

Cevat Paşa Şam'da bulunduğu sırada, ikinci evliliğini yapmış ve çoluk çocuğa karışmış olan Şakir, karısı ve çocukları ile birlik-

te ağabeyini ziyarete Şam'a gitti. Annem Ayşe, o zamanlar epeyce küçüktü, amcalarına yaptıkları bu ziyaretten fazla bir şey hatırlamıyordu ama doğum günü olduğunu ve amcasının kendisine verdiği doğum günü hediyesini çok iyi hatırlıyordu.

"Çok küçük yaşında Şam'a amcamı ziyarete gittik," diye anlatırdı. "Hatırladığım tek şey doğum günümü Şam'da kutladığımızdı. Amcam bana ne hediye istediğimi sordu. 'Pırlanta yüzük mü yoksa kocaman küpeler mi istersin?' dedi. Ben, 'Dikiş kutusu isterim,' dedim. Maiyetine emredip bana her tarafı sedef kaplı bir dikiş kutusu yaptırdı. Gece benim için havai fişekler attırdı. En muhteşem doğum günüm o gün oldu."

Ne yazık ki, Şam'ın havası, genç yaşta annesi gibi vereme tutulmuş olan Cevat Paşa'ya hiç iyi gelmedi. Hastalığı nedeniyle İstanbul'a dönmek için Abdülhamit'ten izin istedi ama izin verilmedi. Sara ve Şakir, kardeşlerinin hastalığı ilerledikçe, Abdülhamit'e defalarca ricacı oldular ama boşuna... Her seferinde ret cevabıyla karşılaştılar... Cevat Paşa Şam'da hasta ve kan kusuyor, aile üzgün ve çaresiz... Sarayın cevabı ise hep ret...

Artık kocasını kaybetmiş ve çocuksuz olan Sara gene bir gün saraya ricaya gitti ve gene kovuldu. Fakat bu sefer kardeşini getirmeye kararlıydı... Kara çarşafını sıyırıp sarayın avlusuna bağdaş kurup oturdu. "Kardeşimin İstanbul'a dönmesine izin çıkmadan buradan kalkmıyorum," diye haykırdı, ağladı, ağıtlar yaktı... ve gariptir bu kez izin çıktı.

Yıllar sonra bu garip hikâyeyi duyduğumda babama sormuştum:

"Baba nasıl olur da koskoca bir padişah bir kadını tutup saraydan attıramıyor?"

Babam, "Çünkü Abdülhamit'in tarzı oydu, olay çıkmasından korkardı. O her şeyi gizli kapaklı yapardı," diye cevap vermişti.

"Nereden biliyorsunuz?" diye ısrar ettim.

Babamın cevabı ilginçti.

“Nasıl bilmem kızım, onu tahtından biz indirdik.”

Büyük halam Sara'nın, şimdi ne yazık ki kaybolmuş olan resmini hatırlıyorum da, siyah lüleli saçlarını başının arkasına toplamış, elinde tüy kalemle mum ışığında yazı yazan bu güzel kadının, güzelliği kadar cesaretine de hayran olmamak kabil değil diye düşünüyorum.

Abdülhamit'ten izin çıkınca Cevat Paşa sedyyle İstanbul'a, padişah tarafından kendisine tahsis edilmiş olan Nişantaşı'ndaki konağına getirildi. Ama ne yazık ki fazla yaşamadı, burada hayatını kaybetti. Konak, şimdi Işık Lisesi'dir.

Annem, amcasıyla son karşılaşmasını,

“Beş-altı yaşlarındaydım. Babam hepimizi konağa götürdü. Amcam salonda yer yatağında yatıyordu. Babamın bir işareti üzerine teker teker yanında diz çöküp elini öptük. Bu onu son görüşümüzdü,” diye anlatırdı.

Cevat Paşa'nın cenazesi Teşvikiye Camii'nden kalktı ve Fatih'te toprağa verildi. Yıllar sonra Fatih'teki mezarına gittim. Burası demir parmaklıklarla çevrili bir türbeydi; içinde iki sanduka vardı, biri kendinin öteki halamız Sara'nın... Emektarımız Lala Hayrettin Efendi her bayram türbeyi açar, onları evliya zannedip dilek tutanların attıkları paraları toplar, fakir fukaraya dağıtırdı.

Kardeşinin böyle genç yaşta ve hazin ölümü, Şakir Paşa'yı çok üzmüştü. Nişantaşı'ndaki konağın anahtarını götürüp padişaha teslim etti, Abdülhamit'in, Cevat Paşa'nın konağına yerleşmesi için yaptığı bütün ısrarlara rağmen, affını dileyerek, artık, kardeşinin ayak basmadığı ve hiç görmediği bir yerde yaşamak istediğini söyledi.

Cevat Paşa'nın ayak basmadığı ve görmediği yer de *Büyükada*'ydı.

Şakir Paşa ve Ailesi

MEHMET ŞAKİR PAŞA 1855'te doğmuş, o da kardeşi gibi Mekteb-i Harbiye'den mezun olmuştu. Onun askeri geçmişi hakkında pek bilgim yok. Bir ara Karadağ Krallığı'na ve Romanya'ya askeri ataşe olarak atandığını biliyorum.

Şakir Paşa ilk evliliğini irade-i seniyeyle,⁽¹⁾ Serdarı Ekrem Ömer Paşa'nın kızıyla yapmıştı. O zamanın âdetine göre hiç görmeden evlendiği karısının peçesini nikâhtan sonra açınca, onu çok çirkin bulan Şakir, o gece zifaf odasından kaçmış. Dostları Şakir'i güç bela ikna edip karısının yanına getirmişler. Karısı öylesine sonsuz bir nezaket ve güler yüzle kocasını karşılamış ki, çok geçmeden Şakir karısına deli divane âşık olmuş. Ama ne yazık ki, kısa süre sonra genç karısını kaybetmiş. Büyük bir kedere kapılarak, yedi sene boyunca kimseyle evlenmemiş.

Şakir Paşa'nın bu evlilikten Âsım adında bir oğlu vardı. Yıllar sonra Âsım dayımın evinde annesinin piknikte çekilmiş bir resmini görmüştüm, şimdiki kriterlere göre hiç de çirkin değilmiş, ince yapılı, çekik gözlü, esmer bir kızmış.

Şakir, 1890'da Cevat Paşa'nın yaveri olarak Girit'e gönderildi. Kardeşler Girit'te vazifedeyken ablaları Sara da oradaydı. Sara, o sıralarda Şakir'in ikinci karısı ve altı çocuğunun annesi olacak Sare İsmet'i gördü. Henüz on dört yaşındaki bu genç kızın lepiska saçlarına, bal rengi gözlerine hayran oldu ve 'İşte yedi sene-dir bekâr olan Şakir'i kış uykusundan uyandıracak bir güzel,' diye

(1) Padişah fermanıyla zorla evlenme.

düşünerek kardeşine istedi. Şakir ve Sare İsmet, âdet olduğu üzere birbirlerini görmeden evlendiler. Düğün günü karısının peçesini açan büyükbabam, hiç beklemediği kadar güzel bir kızla karşılaşıncaya, sevincinden secdeye kapanmış.

Genç evliler bir süre sonra İstanbul'a döndüler ve Beşiktaş'taki konağa yerleştiler. Cevat, Hakkiye, Ayşe ve Suat Beşiktaş'ta dünyaya geldiler, Fahrünissa ve Aliye ise daha sonra, Büyükkada'da.

Şakir Paşa, çocuklarının eğitimine büyük bir önem verirdi. Kızlarını, özel öğretmenler tutarak evde eğitiyor, o günün şartlarına göre en iyi tahsili vermeye çaba gösteriyordu. Yabancı dil öğrenmeleri üzerinde özellikle duruyordu... Mürebbiyeleri Miss Schreiber kızlara Fransızca ve İngilizce dersi verirken, aynı zamanda paşanın yazdığı tarih kitabına yardımcı oluyordu. Miss Schreiber, kızlara Flaubert, Zola, Daudet gibi Fransız klasikleri okuturdu. Ayrıca paşa bir piyano hocası da tutmuş, müziğe yetenekli olan annem iyi bir amatör piyanist olmuştu. Annem her zaman saatlerce piyano çalışır, ne zaman üzülse veya sevinse hep piyanosunun başında olurdu.

Kızların ayrıca Türkçe öğretmenleri de vardı, hatta –annemin dediğine göre– jimnastik için bile biri gelirdi. Bin dokuz yüzlerin başında kızlara resmi tahsil pek verilmiyor olmalıydı ki, babaları onları evde okuttu. Fakat oğlanları okula yolladı. Âsım'ı Galatasaray'a, sonra Fransa'da askeri okul St. Cyr'e, Cevat'ı bir süre Robert Kolej'e, sonra İngiltere'ye Oxford Üniversitesi'ne gönderdi...

Kızların eğitimine bunca özen gösterilmesine rağmen, resmi eğitim noksanlığı onların dış dünyadan uzak kalmalarına, pederşahi bir ortamda, dört duvar arasında, koruyucu bir çevrede yetişmelerine neden oldu. Hakkiye ile Ayşe, ağaca sarılan narin birer sarmaşık gibi yetiştiler. Küçüklerin durumu ise tamamen farklı oldu. Onlar sonraki yıllarda Dame de Sion'a gittiler, değişik insanlar tanıdılar, babasız büyümenin sıkıntılarını çektiler ama dünyaya açılabilme şansı kazandılar...

Mehmet Şakir Paşa

Bu kitapta anlatılanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tanık olmuş, ülkemize Cevat Paşa, Şakir Paşa gibi devlet adamları ile, Fahrünnissa Zeyd, Aliye Berger, Füreya Koral, Cevat Şakir gibi sanatçılar armağan etmiş bir ailenin, Şakir Paşa ailesinin hikâyesidir.

Nermidil Erner Binark, Şakirlerin kızlarından Ayşe Erner ile, Osmanlı ordusu subaylarından Ahmet Faik Bey'in kızı olarak Şakir Paşa Köşkü'nde yaşadığı o muhteşem çocukluk günlerini anlatırken, bir dönemin de panoramasını çiziyor.

Osmanlı kimliğini kaybetmeden Batı'ya açılmayı temel ilke edinmiş bir aristokrat ailenin kültürüyle, Anadolu kökenli genç bir subay olan babasının kültürü arasında, gelgitlerle dolu bir çocukluk geçiren yazar, şimdi ailenin büyüklerinden biri olarak geriye bakarken, acı ve tatlı anılarıyla bir dönemi gözler önüne seriyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2207-1

9 789751 422071

KDV'den muaftr